

סוגיות בסיסיות במסחר-איסור הפקעת שערים ופיקוח על מחירי השוק בראי ההלכה

חיוב כיון המשקולות והמדידות והפיקוח עליהם

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף פח עמוד א- עמוד ב

מתני'. הסיטון מקנח מדותיו אחד לשלשים יום, ובעל הבית - אחד לשנים עשר חדש; רבן שמעון בן גמליאל אומר: חילוף הדברים. חנווני מקנח מדותיו פעמים בשבת, וממחה משקלותיו פעם אחת בשבת, ומקנח מאזנים על כל משקל ומשקל; אמר רשב"ג: במה דברים אמורים - בלח, אבל ביבש - אינו צריך. וחייב להכריע לו טפח. היה שוקל לו עין בעין - נותן לו גירומין, אחד לעשרה בלח, ואחד לעשרים ביבש. מקום שנהגו למוד בדקה - לא ימוד בגסה, בגסה - לא ימוד בדקה, למחוק - לא יגדוש, לגדוש - לא ימחוק. גמ'. מנהגי מילי? אמר ר"ל, דאמר קרא: +דברים כ"ה+ אבן שלמה וצדק, צדק משלך ותן לו.

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף פט עמוד א - עמוד ב

ת"ר: מנין שאין מוחקין במקום שגודשין, ואין גודשין במקום שמוחקין? ת"ל: +דברים כ"ה+ איפה שלמה. ומנין שאם אמר הריני מוחק במקום שגודשין ולפחות לו מן הדמים, והריני גודש במקום שמוחקין ולהוסיף לו על הדמים, שאין שומעין לו? ת"ל: +דברים כ"ה+ איפה שלמה וצדק יהיה לך. ת"ר: מנין שאין מעיינין במקום שמכריעין, ואין מכריעין במקום שמעיינין? ת"ל: אבן שלמה. ומנין שאם אמר הריני מעיין במקום שמכריעין ולפחות לו מן הדמים, והריני מכריע במקום שמעיינין ולהוסיף לו על הדמים, שאין שומעין לו? ת"ל: אבן שלמה וצדק. אמר רב יהודה מסורא: +דברים כ"ה+ לא יהיה לך בביתך - מה טעם? משום איפה ואיפה, לא יהיה לך בכיסך - מה טעם? משום אבן ואבן, אבל אבן שלמה וצדק - יהיה לך, איפה שלמה וצדק - יהיה לך

תוספתא בבא בתרא פרק ה

רבי שמעון אומר משום ר"ע הרי הוא אומר מאזני צדק וגו' אדם מוכר לחבירו לגין וחצי רביעית ושמינית וכשהוא בא עמו לחשבון לא יאמר לו מלא לי את המדה הזאת מחול לי את הקרטוב הזה. שאין האמנת המדות תלויה בבריות, והמקום הוחל שמו עליהן

חומרות של מצב בו השערים מופקעים בראי חז"ל

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף צא עמוד א

ת"ר: מתריעין על פרקמטיא ואפי' בשבת. א"ר יוחנן: כגון כלי פשתן בבבל, ויין ושמן בארץ ישראל. אמר רב יוסף: והוא, דזל וקם עשרה בשיתא.

חידושי הריטב"א מסכת בבא בתרא דף צא עמוד א

מתריעין על פרקמטיא שהוזלה. פ' מתריעין בעננו, דהתרעה בשופר ליכא בשבת כדאיתא במסכת תענית (י"ד א'), ומה שנחלקו שם במה מתריעין זהו בהתרעה שבהחול וביום התענית אבל בזו ובכיוצא בה דכו"ע בעננו וכדמוכח התם וכדפרישית בדוכתה בס"ד.

רמב"ם הלכות תעניות פרק ב הלכה יד

על המזונות כיצד, הרי שהוזלו דברים של סחורה שרוב חיי אנשי אותה העיר מהן, כגון כלי פשתן בבבל ויין ושמן בארץ ישראל, ונתמעט המשא והמתן עד שיצטרך התגר למכור שוה עשרה בששה ואחר כך ימצא לוקח, הרי זו צרת צבור ומתריעין עליה וזועקין עליה בשבת.

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יז עמוד ב

ומה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית - אמר רבי אלכסנדר: כנגד מפיקעי שערים, דכתיב: +תהלים י'+ שבר זרוע רשע, ודוד כי אמרה - בתשיעית אמרה.

איסור הפקעת שערים ועשיית קרטל מחירים

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף צ עמוד ב

תנו רבנן: אוצרי פירות, ומלוי ברבית, ומקטיני איפה, ומפיקעי שערים - עליהן הכתוב אומר: +עמוס ח'+ לאמר מתי יעבור החדש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בר להקטיני איפה ולהגדיל שקל ולעות מאזני מרמה, וכתיב: +עמוס ח'+ נשבע ה' בגאון יעקב אם אשכח לנצח כל מעשיהם. אוצרי פירות - כגון מאן? אמר ר' יוחנן: כגון שבתי אצר פירות. אבוה דשמואל מזבין להו לפירי בתרעא חרפא כתרעא חרפא, שמואל בריה משהי לפירי ומזבין להו בתרעא אפלא כתרעא חרפא. שלחו מתם: טבא דאבא מדברא. מ"ט? תרעא דרווח - רווח. אמר רב: עושה אדם את קבו אוצר. תניא נמי הכי: אין אוצרין פירות דברים שיש בהן חיי נפש, כגון יינות שמנין וסלתות, אבל תבלין כמון ופלפלין - מותר; במה דברים אמורים - בלוקח

מן השוק, אבל במכניס משלו - מותר. ומותר לאדם לאצור פירות בארץ ישראל ג' שנים, ערב שביעית ושביעית ומוצאי שביעית; ובשני בצורת - אפי' קב חרובין לא יאצור, מפני שמכניס מארה בשערים. אמר ליה רבי יוסי בר' חנינא לפוגא שמעיה: פוק אצר לי פירי שלש שנים, ערב שביעית ושביעית ומוצאי שביעית.

בית הבחירה למאירי מסכת בבא בתרא דף צ עמוד ב
 אסור לאדם לאצור פירותיו על דעת שיתיקרו וימכור ביוקר והעושה כן הרי הוא כמפקיע את השער ר"ל שתיקרו כדי ליקר מה שבידו אלא ראוי לו למכרם תכף למקחו וירויה בהם כשיעור המיועד לו ר"ל שתות ומ"מ אם היתה כונתו כדי להרויח בהם את השער ר"ל שהוא אוצרם לכונה שבשעה שיתיקרו יהא מוכרם הוא כשער הזול כדי שיראו ממנו וילמדו מותר ומ"מ טוב מזה ומזה להתחיל במכירתם תכף מקחו והוא הנקרא תרעא חרפא שכל שמתחילין למכור אף השער הוחל להיותו יוצא בזול לרוב המוכרים וכיון דרווח רווח דברים אלו אינן אלא בלוקח מן השוק אבל מה שאוסף משלו רשאי לעשות ממנו אוצר עד כמה שירצה שאין כאן הפקעת שער ואף בלוקח מן השוק לא נאסר אלא בדברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות אבל תבלין כמון ופלפלין ושאר העיקרים מותר ואף בלוקח מן השוק ודברים שבחיי נפש לא נאסרו אלא בארץ ישראל או בעיר שרבה ישראל שלא נגעו בזו מן הדין אלא ממדת חסידות יש מקצת שנים שמותר לאצור את הפירות אף על צדדין אלו והם ערב שביעית ושביעית ומוצאי שביעית ומ"מ אם היתה שנת בצורת אפילו קב חרובין לא יאצור בצדדים שהוזכרו מפני שמפקיע את השער הראוי ומיקרו וכל שמפקיע את השער או אוצר פירות על אותה כונה או מקטין איפה הרי הוא בכלל מלוה ברבית וענין כלם כיס המות של רבית נתון בתוכו שממנו ימותו כלם:

רמב"ם הלכות מכירה פרק יד הלכות ה-ו
 אין אוצרין פירות שיש בהן חיי נפש בארץ ישראל וכן בכל מקום שרובו ישראל שהרי מגיע מדבר זה צער לישראל, במה דברים אמורים בלוקח מן השוק אבל המכניס משלו מותר לעשות לו קבו אוצר.
 מותר לאצור פירות שלש שנים ערב שביעית ושביעית ומוצאי שביעית, ובשני בצורת אפילו קב חרובין לא יאצור מפני שמכניס מארה בשערים, וכל המפקיע שערים או שאצר פירות בארץ או במקום שרובו ישראל הרי זה כמלוה ברבית.

שולחן ערוך חושן משפט סימן רלא סעיפים כד-כה
 אין אוצרין פירות שיש בהן חיי נפש בארץ ישראל, וכן בכל מקום שרובו ישראל. בד"א, בלוקח מהשוק, אבל לאצור הגדל בשלו, מותר. ובשנת בצורת לא יאצור יותר מכדי פרנסת ביתו לשנה.
 כל המפקיע שערים, או שאצר פירות בארץ ישראל או במקום שרובו ישראל, הרי זה כמלוה ברבית.

סמ"ע סימן רלא ס"ק מב
 אין אוצרין כו' עד שרובו ישראל. כ"כ ג"כ הטור [סעיף כ"ט] והרא"ש [ב"ב פ"ה ס' כ"ט]. ומדלא כתבו [הרמב"ם פי"ד ממכירה ה"ד והמחבר] ג"כ בדין הנ"ל [סעיף כ"ג] דאסור לעשות סחורה בדברים שיש בהם חיי נפש, דהל"ל דה"ה בחו"ל במקום שיש רוב ישראל, משמע דס"ל דאפילו בכה"ג מותר בחו"ל, כיון דנתנו שיעור דאסור להשתכר יותר משתות מותר אפילו לסחור בו. והשתא אתי שפיר דהשמיטו הרא"ש והטור להאי ברייתא [שם צ"א ע"א] ולא כתבו להאי דינא [דסעיף כ"ג] כלל. וכן מוכח נמי מדכתבו ואין משתכרין ב' פעמים בביצים כו', משמע הא בשאר דברים מותר, וכמו שכתבתי [סקל"ט] בשם רשב"ם, וצ"ע:

סמ"ע סימן רלא ס"ק מג
 הרי זה כמלוה ברבית. פירוש, ועובר על וחי אחיך עמך [ויקרא כ"ה ל"ו]:

פיקוח על מוצרי יסוד

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף פט עמוד א
 ת"ר: (לא) יהיה לך - מלמד שמעמידין אגרדמין למדות, ואין מעמידין אגרדמין לשערים. דבי נשיאה אוקימו אגרדמין בין למדות בין לשערים;
 א"ל שמואל לקרנא, פוק תני להו: מעמידין אגרדמין למדות, ואין מעמידין אגרדמין לשערים. נפק דרש להו: מעמידין אגרדמין בין למדות בין לשערים. א"ל: מה שמך? קרנא, תיפוק ליה קרנא בעיניה.

רמב"ם הלכות גניבה פרק ח הלכה כ

חייבין בית דין להעמיד שוטרים בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך שיהיו מחזרין על החנויות ומצדקין את המאזנים ואת המדות ופוסקין את השערים, וכל מי שנמצא עמו משקל חסר או מדה חסרה או מאזנים מקולקלין רשות יש להן להכותו כפי כחו ולקנסו כפי ראות בית דין לחזק הדבר, וכל מי שמפקיע את השער ומוכר ביוקר מכין אותו וכופין אותו ומוכר כשער השוק.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף מ עמוד א – עמוד ב
 באתריה דרב יהודה רמו ארבעים ותמני כוזי בדנא, אזיל דנא בשיתא זוזי, פריס רב יהודה שיתא שיתא בזוזא דל תלתין ושיתא בשיתא, פשו ליה תריסר, דל תמניא שתותי, פשו להו ארבעה. - והאמר שמואל: המשתכר אל ישתכר יותר על שתות! - איכא גולפי ושמריא. - אי הכי נפיש ליה טפי משתות! - איכא טרחיה, ודמי ברזנייתא

רא"ש מסכת בבא מציעא פרק ג סימן טז

גמ' באתריה דרב יהודה רמי ארבעין ותמניא כוזי בדנא וכו'. [דף מ ע"ב] והאמר שמואל המשתכר אל ישתכר יותר משתות אבל שתות יכול להשתכר ולמה לא נשתכר רב יהודה שתות. ופשיטא שאם היה רוצה היה יכול להשתכר שתות דאל"כ מאי שמעינן מהאי עובדא. איכא גולפא ושמרים. א"ה נפיש ליה טפי. איכא טירחיה ודמי ברזנייתא. שמעינן מינה דהא דאמר שמואל המשתכר אל ישתכר יותר משתות היינו כשמוכר שחורתו בבת אחת בלי טורח. אבל חנוני המוכר על יד על יד שמין לו טרחו וכל הוצאותיו ויתר עליהם משתכר שתות:

מהם מוצרי היסוד הטעונים פיקוח

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף צא עמוד א
 ת"ר: אין משתכרים בארץ ישראל בדברים שיש בהן חיי נפש, כגון יינות, שמנים וסלתות. אמרו עליו על ר' אלעזר בן עזריה, שהיה משתכר ביינן ושמין. ביין - סבר לה כר"י; בשמן - באתריה דר' אלעזר בן עזריה שכיח מישחא.

רשב"ם מסכת בבא בתרא דף צא עמוד א
 אין משתכרין - לקנות יין ושמין וסלתות מבעה"ב למכור בשוק אלא בעה"ב עצמו ימכור לצריכין כמו שימכור לחנוני ומיהו לקנות חטין ולעשות פת מותר דכיון דאיכא טירחא שרי אבל למכור הדבר בעין כמו שקונה אותה מבעה"ב אסור דהא בעה"ב נמי מצי מזבין ליה בלא טורח.

רמב"ם הלכות מכירה פרק יד הלכה א-ב
 כבר ביארנו שהנושא ונותן באמונה ואמר כך וכך אני משתכר אין לו הונויה, ואפילו אמר זה לקחתי בסלע ובעשר אני מוכר מותר, אבל בית דין חייבין לפסוק השערים ולהעמיד שוטרים לכך, ולא יהיה כל אחד ואחד משתכר כל מה שירצה אלא שתות בלבד יפסקו להם בשכרם, ולא ישתכר המוכר יתר על שתות.
 במה דברים אמורים בדברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות, אבל העיקרין כגון הקושט והלבונה וכיוצא בהן אין פוסקין להם שער אלא ישתכר כל מה שירצה.

בית יוסף חושן משפט סימן רלא

במה דברים אמורים בדברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות אבל בשאר עניינים אין פוסקין להם שער אלא ירויחו בהן מה שירצו. דברים אלו מדברי הרמב"ם ז"ל לקחם ואינם מבוארים יפה והילך לשון הרמב"ם ז"ל בפרק י"ד מה"מ (ה"א - ב) לא ישתכר המוכר יתר על שתות במה דברים אמורים בדברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות ושמנים וסלתות אבל העיקרים כגון הקושט והלבונה וכיוצא בהם אין פוסקים להם שער אלא ישתכר כל מה שירצה וכתב הרב המגיד זה אינו מבואר לחלק בדין הריוח בין דברים שיש בהם חיי נפש לדברים שאין בהם אבל נראה שדימה זה למה שאמרו שם (צ): אין אוצרים בארץ ישראל דברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות אבל תבלין כמון ופלפלין מותר שהענין בעצמו נכון ונראה לי ראייה מדאמרינן (צא). אין משתכרין פעמיים בביצים פליגי בה רב ושמואל חד אמר על חד תרין וחד אמר תגרא בתר תגרא ולא אמר תסתיים דשמואל הוא דאמר תגרא בתר תגרא דאמר שמואל המשתכר אל ישתכר יותר משתות והכא על חד תרין אלא משמע כי אמר שמואל שתות לא אמר אלא בדברים שיש בהם חיי נפש ומפני כן לא הוכיח ממנה כלום עד כאן לשונו: ונראה מדבריו דביצים לאו בכלל דברים שיש בהם חיי נפש ואין דבריו נראין כלל דדבר פשוט דביצים יותר חיי נפש הם מהשמנים ולא עוד אלא דמשמע דכל שהוא מאכל אדם בכלל דברים חיי נפש הם והא דקתני בברייתא גבי דברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות לדוגמא נקטינהו והוא הדין לכל מאכל אדם והכי דייק לישנא דהרמב"ם שכתב אבל העיקרים כגון הקושט והלבונה וכיוצא בהם דמשמע בהדיא דדוקא הני וכיוצא בהם דלא חזו למאכל אדם אבל כל שהם ראויים למאכל אדם בכלל דברים שיש בהם חיי נפש והיינו דבברייתא דאין אוצרים פירות דברים שיש בהם חיי

נפש קתני אבל תבלין כמון ופלפלין מותר דמשמע דלא נתמעטו אלא הני וכיוצא בהן אבל כל שאר דברים שהם מאכל אדם בכלל דברים שיש בהם חיי נפש הם ואפשר דמדנקט הרמב"ם אבל העיקרים כגון הקשט והלבונה דדוקא הני וכיוצא בהן דאינן ענין למאכל אדם כלל אבל תבלין כמון ופלפלין שהם מכשירי מאכל אדם בכלל דברים שיש בהם חיי נפש הם לענין שלא ישתכר בהם יותר על שתות. ומה שרצה להכריע מדלא אמר תסתיים לאו כלום הוא דאיכא למימר דמשום דמילתא דפשיטא היא דשמואל הוא דאמר תגרא בתר תגרא משום הכי לא אמר תסתיים ועוד יש לומר דלא הוה מצי למימר תסתיים דהא איפשר דהא דקאמר על חד תרין אתי שפיר בהדי ההיא ואל ישתכר יותר משתות וכמו שאכתוב בסמוך (סכ"ב) בשם התוספות: וממה שכתבתי יש תשובה גם כן לרבינו שכתב לקמן בסמוך דביצים אין בהם כל כך חיי נפש

טור חושן משפט סימן רלא

וכתב הרמ"ה ז"ל ה"מ היכא דאיכא בי דינא דפרשי לכולהו מוכרין לזבונא הכי אבל אי כל חד וחד מזבין בכל מה דיכיל לא מחייב האי לחודיה לזבונא בזול דכי שלמו פירי דידיה מזבני אחרני ביוקר ואפסודיה לחודיה בידים לא מפסדינן:

שולחן ערוך חושן משפט סימן רלא סעיף כ

חייבים בית דין להעמיד ממונים על השערים שלא ירויח כל אחד מה שירצה, שאין לו לאדם להרויח בדברים שיש בהם חיי נפש, כגון יינות שמנים וסלתות, אלא השתות. בד"א, במוכר סחורתו ביחד בלא טורח, אבל חנוני המוכר סחורתו מעט מעט, שמין לו טרחו וכל יציאותיו, ומותר עליהם ירויח שתות, בד"א, כשלא הוקר השער. אבל אם הוקר השער, ימכור כפי היוקר. והני מילי היכא דאיכא בית דין דפרשו לכולהו מוכרים לזבונא הכי, אבל אי כל חד זבין בכל מה דיכול, לא מיחייב האי לחודיה לזבונא בזול.

סמ"ע על שולחן ערוך חושן משפט סימן רלא סעיף כ

בדברים שיש בהן חיי נפש כו'. עיין פרישה ודרישה [סעיף כ"ח] שם כתבתי והוכחתי דדין זה נחלק לג' ענינים להרמב"ם [פי"ד ממכירה ה"א - ב'] ובעל הטור [שם], והוא, דבעיקר אוכל נפש הדומה ליינות ושמנים וסלתות יכול להשתכר עד שתות ולא יותר, ובדברים שאין בהן אוכל נפש כלל כגון הקושט והלבונה יכול להשתכר כל מה שירצה אפילו כפלי כפלים מהקרון, ובדבר שיש בו ממכשירי אוכל נפש כגון כמון ותבלין והדומה להן מותר להרויחן עד הכפל ולא יותר. וזהו דלא כמ"ש הב"י [שם] ע"ש:

[לז] טרחו וכל יציאותיו כו'. פירוש, וכל זה נחשב לקרון, ושתות מהכל מותר לו להרויח נוסף על הקרון, והוא טפי מאילו לא הרויח אלא שתות מהקרון. וגם נראה דדוקא בזה דמוכר מעט מעט צריך ליתן לו שכר טרחו נוסף על הרויח, משא"כ בשאר סוחרים וכמו שכתבו הטור והמחבר בסימן רכ"ז [טור סעיף ל"ט ומחבר] בסוף סעיף כ"ח בהמשא ומתן באמונה, ועיין פרישה [סעיף כ"ו]:

[לח] לא מחויב האי לחודיה כו'. פירוש, כיון דאין שם ב"ד למחות, ושאר מוכרים אינן שמין על לב ועוברים על מה שאמרו חז"ל שלא ישתכרו יותר משתות, אף זה הירא את דבר ה' אין צריך ליהזר בזה. והטור [סעיף כ"ו] מסיים בטעמו וכתב ז"ל, דכי שלמי פירי דידיה מזבני אחרני ביוקר ואפסידוהו לו לחודיה בידים לא מפסדינן, עכ"ל. ואין צריכין לפרש דמיירי דשאר המוכרים הן גוים, ועיין לעיל סוף סימן קנ"ו דכתבו הטור [סעיף י"ד] (והמחבר) [והרב] [סעיף ה'] [[דומה לזה בהקדמת מכירת סחורת ת"ח, ע"ש]:

הגדרתם של הביצים כמוצרי יסוד הטעונים פיקוח

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף צא עמוד א

ת"ר: אין משתכרין פעמים בביצים. אמר מרי בר מרי: פליגי בה רב ושמואל, חד אמר: על חד תרי, וחד אמר: תגר לתגרא.

רשב"ם מסכת בבא בתרא דף צא עמוד א

תגר לתגרא - אלא תגר ראשון ימכור לצריכין אבל לא לתגר אחר דיש כאן ריוח שתי פעמים לתגר ראשון ולתגר שני ומוקירן יותר מדאי אבל בשאר דברים מותר שאם יוקיר זה ימצא אחרים שימכרו בזול.

רשב"ם מסכת בבא בתרא דף צא עמוד א

בביצים - נ"ל משום דביצים אין בהם חיי נפש כל כך וגם טורח מרובה וריוח מועט הוא לעני המחזר בעיירות לקנות ביצים ולכך התירו לו להשתכר יותר משתות.

תוספות מסכת בבא בתרא דף צא עמוד א
 חד אמר על חד תרי - וא"ת מאי איריא ביצים אפ"י שאר דברים נמי כדאמר"י (לעיל דף צ.) המשתכר אל ישתכר יותר משתות ותירץ ריב"ם
 דמיירי אפ"י טרח דהיכא דאיכא טירחא יכול להשתכר יותר משתות כדאמר"י בהמפקיד (ב"מ דף מ:) איכא טירחא ודמי ברזנייתא ולרשב"א נראה
 דהכא מיירי אפ"י בביצים שאינו לוקח מן השוק אלא מתרנגולת שבביתו דכי האי גוונא בשאר דברים שרי.

חידושי הריטב"א מסכת בבא בתרא דף צא עמוד א
 איכא דאמרי תרי אחד. פ"י שלא ישתכר מחצה, ומה שאמרו לעיל אין משתכרין יותר משתות, זהו בשאר דברים שיש בהם עסק גדול.

שולחן ערוך חושן משפט סימן רלא סעיפים כב-כג
 אין משתכרין בביצים פעמים, אלא התגר הראשון הוא מוכרן בשכר, והלוקח ממנו מוכרן בקרן בלבד. ויש מי שאומר שמותר להשתכר בביצים
 עד הכפל, אבל לא יותר.
 אסור לעשות סחורה בארץ ישראל בדברים שיש בהם חיי נפש, אלא זה מביא מגרנו ומוכר, וזה מביא מגרנו ומוכר, כדי שימכרו בזול. ובמקום
 שהשמן מרובה, מותר להשתכר בשמן.

סמ"ע סימן רלא ס"ק לט
 אלא התגר הראשון כו' עד בקרן. פירוש, "בקרן" שלו, והיינו כאשר קנאן מלוקח ראשון. ודוקא בביצים שאין שכיחי למכור אלא איש אחד מחזיר
 וקונה מהרבה בעלי בתים א' א' ומוכרן, ונמצא דנתיקר השער, אבל בשאר ענינים מותר דאם ימכור זה ביוקר ימצאו אחרים שימכרו בזול, כ"כ
 רשב"ם סוף פרק הספינה [[ב"ב] ריש דף צ"א [ד"ה תגר]]:

סמ"ע סימן רלא ס"ק מא
 בביצים עד הכפל. ברשב"ם כתוב שם [ד"ה בביצים] ב' טעמים, חדא שאין בהן כ"כ חיי נפש [וכ"כ הטור [סעיף כ"ח] והמגיד משנה [פי"ד
 ממכירה ה"ב] ודלא כב"י [שם]], ועוד דיש בו טורח מרובה וריוח מעט לעני המחזיר בעיירות לקנות ביצים, עכ"ל:

יצוא סחורות לחו"ל

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף צ עמוד ב- צא עמוד א
 ת"ר: אין מוציאין פירות מא"י דברים שיש בהן חיי נפש, כגון יינות שמנים וסלתות; ר' יהודה בן בתירא מתיר ביין, מפני שממעט את התיפלה.
 וכשם שאין מוציאין מארץ לחו"ל, כך אין מוציאין מארץ ישראל לסוריא; ורבי מתיר מהיפרכיא להיפרכיא.

רמב"ם הלכות מכירה פרק יד הלכה ח
 אין מוציאין פירות שיש בהן חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות מארץ ישראל לחוצה לארץ או לסוריא, ולא מרשות מלך זה לרשות מלך אחר
 בארץ ישראל.

שולחן ערוך חושן משפט סימן רלא סעיף כו
 אין מוציאין פירות שיש בהם חיי נפש מא"י לח"ל או לסוריא ולא מרשות שלטון זה לרשות שלטון אחר בא"י [דשם בכל סביבותיה יש די תבואה
 ופירות להתושבים ולמה יגרמו יוקר]:

סמ"ע סימן רלא ס"ק מד
 גם דין זה לא כתבו הרא"ש והטור, דס"ל דבארץ ישראל דוקא אסרוהו משום ישוב ארץ ישראל, ולא בחו"ל אפילו במקום שרוב ישראל. א"נ
 משום דבמדינות הללו בעו"ה אין מצוי רוב ישראל וה"ל כדבר שאינו נהוג, משו"ה לא כתבוהו:

איסור הורדת מחירים מוגזמת

ערוך השולחן חושן משפט סימן רלא סעיף כ

כשם שחייבים ב"ד להעמיד ממונה על המדות והמשקלות כשיש יכולת בידם כמ"ש בסעיף ג' כמו כן חייבים להעמיד ממונים על המקחים שלא יעלו יותר מדאי ואין לו לאדם להרויח בדברים שיש בהם חיי נפש כמו יינות שמנים וסלתות וכ"ש לחם ובשר וכיוצא בהם יותר משתות בד"א בסוחר שמוכר סחורתו הרבה ביחד בלא טורה אבל חנוני המוכר מעט מעט שמין לו יציאותיו על החנות וגם שכר טרחתו ונוסף על זה ירויח שתות בד"א כשלא הוקר השער אבל אם הוקר השער ימכור כפי היוקר אף שיש לו סחורה מזומנת משעת הזול וכ"ז אינו אלא כשיש ביד ב"ד להכריח לכל המוכרים שבעיר למכור כן אבל כשיש מוכרים שלא יצייתו לזה ואין ביכולת להכריחם אין מכריחים גם את היחידים השומעים דלמה יפסידים בחנם ומיהו אם הב"ד יודעים שע"י כן יוכרחו גם האחרים למכור כמוהם יכריחו להשומעים [נ"ל] ועתה במדינתנו יש לצעוק להיפך על החנונים המזלזלים במקחים בכל מיני סחורות וע"י זה רבה הקלקול מהמסחר והעניות והרי חז"ל התירו להרויח שתות אף באוכל נפש וכ"ש בשארי מיני סחורות שצריכים להרויח הרבה יותר ועתה מזלזלים במקחים בלא דעת ובלא תבונה ויש מי שחלק כל הסחורות לג' חלקים דבאוכל נפש משכירים עד שתות ולא יותר ושאין בהם אוכל נפש כלל יוכלו להרויח אפילו בכפל ובמכשירי אוכל נפש כמו תבלין וכדומה ירויחו אחד באחד ולא יותר [סמ"ע]:

פיקוח על מחירי השוק במצוות

תפארת-ישראל מסכת בכורות פרק ד משנה ו, בועז אות א
אין מן הראוי להכביד על הבריות יותר מדי בכל עניני קיום התורה והמצווה, שהוא תכלית כל הבריאה

תלמוד בבלי מסכת כריתות דף ח עמוד א

מתני'. האשה שיש עליה ספק ה' לידות וספק ה' זיבות - מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים, ואין השאר עליה חובה; ה' זיבות ודאות וה' לידות ודאות - מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים, והשאר עליה חובה. מעשה שעמדו קניין בירושלים בדינר זהב, אמר רבן שמעון בן גמליאל: המעון הזה, לא אליו הלילה עד שיהיה בדינרין! בסוף נכנס לב"ד ולמד: האשה שיש עליה ה' לידות ודאות, ה' זיבות ודאות - מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים ואין השאר עליה חובה, ועמדו קניין ביום ההוא ברבעתים.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ל עמוד א

אמר רב: קדירות בפסח ישברו. ואמאי? לשהינהו אחר הפסח, וליעבד בהו שלא במינן! - גזירה דילמא אתו למיעבד בהו במינו. ושמואל אמר: לא ישברו, אבל משהי להו לאחר זמנו, ועביד בהו בין במינו בין שלא במינו. ואזדא שמואל לטעמיה, דאמר שמואל להנהו דמזבני כנדי: אשוו זבני אכנדיכי, ואי לא - דרשינא לכו כרבי שמעון. - ולידרוש להו, דהא שמואל כרבי שמעון סבירא ליה! - אתריה דרב הוה.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף לד עמוד ב

גמרא. תניא, רבי ישמעאל אומר: +ויקרא כג+ פרי עץ הדר - אחד, כפת תמרים - אחד, ענף עץ עבת - שלשה, ערבי נחל - שתים, ואפילו שנים קטומים. ואחד שאינו קטום. רבי טרפון אומר: שלשה, ואפילו שלשתן קטומים. רבי עקיבא אומר: כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת. אמר לו רבי אליעזר: יכול יהא אתרוג עמהן באגודה אחת? אמרת: וכי נאמר פרי עץ הדר וכפת תמרים? והלא לא נאמר אלא כפת. ומנין שמעכבין זה את זה - תלמוד לומר ולקחתם - שתהא לקיחה תמה. ורבי ישמעאל, מה נפשך: אי שלימין בעי - ליבעי נמי כולהו, אי לא בעי שלימין - אפילו חד נמי לא! - אמר ביראה אמר רבי אמי: חזר בו רבי ישמעאל. אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי טרפון. ואזדא שמואל לטעמיה, דאמר להו שמואל להנהו דמזבני אסא: אשוו זבנינו, ואי לא - דרשינא לכו כרבי טרפון. - מאי טעמא? אילימא משום דמיקל - ולידרוש להו כרבי עקיבא דמיקל טפי! - תלתא קטומי - שכיחי, חד ולא קטום - לא שכיח.

קיום חרם צרכנים

תוספתא מסכת בבא מציעא פרק יא הלכה כג

כופין בני העיר זה את זה לבנות להן בית הכנסת ולקנות להן ספר תורה ונביאים ורשאים בני העיר להתנות על השערים ועל המדות ועל שכר פועלין רשאים לעשות קיצתן רשאים בני העיר לומר כל מי שיראה אצל פל' יהא נותן כך וכך וכל מי שיראה אצל מלכות יהא נותן כך וכך כל מי שתרצה או מי שתרעה פרתו בין הכרמים יהא נותן כך וכך וכל מי שיראה בהמת פלנית יהא נותן כך וכך רשאים לעשות קיצתן

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ח עמוד ב- ט עמוד א

ורשאים בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה, ולשנותה לכל מה שירצו; ורשאים בני העיר להתנות על המדות ועל השערים, ועל שכר פועלים, ולהסיע על קיצתן... הנהו בי תרי טבחי דעבדי עניינא בהדי הדדי, דכל מאן דעביד ביומא דחבריה נקרעוה למשכיה. אזל חד מנייהו עבד ביומא דחבריה, קרעו למשכיה; אתו לקמיה דרבא, חייבינהו רבא לשלומי. איתיביה רב יימר בר שלמיא לרבא: ולהסיע על קיצתם! לא אהדר ליה רבא. אמר רב פפא: שפיר עבד דלא אהדר ליה מידי, ה"מ היכא דליכא אדם חשוב, אבל היכא דאיכא אדם חשוב - לאו כל כמיניהו דמתנו.

שולחן ערוך חושן משפט סימן רלא סעיף כח

רשאים בעלי אומנות (לעשות תקנות בענין מלאכתם כגון) (טור) לפסוק ביניהם שלא יעשה אחד ביום שיעשה חבירו וכיוצא בזה, וכל מי שיעבור על התנאי יענישו אותו כך וכך. הגה: והא דבני אומנות יכולים לתקן ביניהם תקנות היינו כולם ביחד, אבל שנים וג' מהם לא מהני (ב"י בשם הר"ן והמגיד פי"ד). בד"א, במדינה שאין בה חכם חשוב ממונה על הציבור. אבל אם ישנו, אין התנאי שלהם או של כל בני העיר) (טור) מועיל כלום, ואין יכולים לענוש ולהפסיד למי שלא קיים התנאי, אלא אם כן עשו מדעת החכם. הגה: מיהו אם ליכא הפסד לאחריני יכולין לתקן ביניהם מה שירצו (בית יוסף בשם הר"ן).

ש"ך חושן משפט סימן רלא ס"ק ד

או של כל בני העיר מועיל כו' - כן כתב הרא"ש פרק השותפין וכתב שבעלי אומנות הם הנקראין בני העיר בענין מלאכה כו' ע"ש ונראה דהוצרך לכתוב כן וגם דינו אמת ומוכרח דהא פריך בש"ס לרבא מדלעיל ורשאים בני העיר להכריע על קצותן ומשני ה"מ דליכא אדם חשוב ש"מ אפילו בני העיר אינן רשאים לתקן זולתו ועוד דאם איתא דבני העיר עדיפא אם כן מאי פריך מבני העיר וכן נ"ל להורות כמ"ש מור"ם (אבל בסמ"ע לא כתב כן ע"ש תשו' אלשקר וכן בכ"מ ע"ש הריב"ש ולפע"ד מ"ש הוא מוכרח ע"כ מצאתי בכתביו שכ' בימי חורפו) ע' בתשו' ר"ש כהן השייכים לס"ב סי' ט' ובתשובת ר"י לבית לוי סי' כ"ט ובתשו' ר"א מזרחי ובתשו' ר' לב ס"א דף קמ"ד ודף קצ"ב וע"ש עוד בסוף הספר ובס"ד ר' לב דס"א וס"ב:

סמ"ע סימן רלא ס"ק מה

או של כל בני העיר כו'. כ"כ הטור [סעיף ל'] וגם המרדכי פ"ק דב"ב [סי' תפ"ד]. אבל ר' משה אלשקר בתשובותיו סי' מ"ט כתב בשם רמב"ם [פי"ד ממכירה הי"א] והרמב"ן [ב"ב ט' ע"א ד"ה הא] דדוקא אבני אומנות קאי, ע"ש:

שו"ת צמח צדק (הקדמון) סימן כח

פעם אחת היו הערלים מוכרי דגים מייקרים השער לפי שראו שהיהודים קונים לכבוד השבת ואין מניחין בשביל היוקר ועשו הקהל הסכמה ששום אדם לא יקנה דגים שני חדשים. ושאלו התלמידים אותי אם רשאים לעשות כן כיון דכבוד שבת הוא ועוד דאיתא פרק ב' דביצה דף ט"ז כל פרנסתו של אדם קצובין לו מראש השנה. חוץ מהוצאת שבת וי"ט אם מוסיף יוסיפו לו וכו'. וא"כ אין פסידא בזה אם קונים ביוקר לכבוד השבת דהקב"ה פורע לו:

תשובה יראה דשפיר דמי למיעבד כך מהא דאיתא במתני' סוף פרק א' דכריתות מעשה שעמדו קינין בירושלים בדינר זהב אמר רבי שמעון בן גמליאל המעון הזה לא אלין הלילה עד שיהו בדינרין נכנס לבית דין ולימד האשה שיש עליה חמש לידות ודאות חמש זיבות ודאות מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים ואין השאר עליה חובה ועמדו קינים בו ביום ברבעתים. ופירש רש"י אף על פי שהיקל על דברי תורה עת לעשות לה' הוא שאלמלא לא ימצאו יחדלו מלהביא אפי' אחד ויאכלו קדשים בטומאת הגוף עכ"ל:

הרי אפילו בדבר דאורייתא היקל משום היותר כל שכן קניית דגים דאינו אלא לכבוד שבת. אף על גב דכבוד שבת נמי דאורייתא הוא דכתיב וקראת לשבת עונג ואמרינן בפסחים פרק אלו דברים דף ס"ח אמר רבה הכל מודים בשבת דבעינן לכם וכו'. ובפרק כל כתבי דף קי"ח קאמר במה מענגה רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אמר בתבשיל של תרדין ודגים גדולים וראשי שומים. משמע מזה לכאורה דכבוד שבת בדגים דאורייתא הוא הא התם בסמוך קאמר רב חייא בר אשי אמר רב אפילו דבר מועט ולכבוד שבת עשאו הרי זה עונג הרי מבואר דמדאורייתא בכל מילי דעשאו לכבוד שבת סגי ולא דוקא דגים. והא דאמר רב יהודה אמר רב דצריך לענגו בדגים גדולים היינו מאן דאית ליה ברווחה ויכול למצוא בנקל. אבל למאן דלית ליה סגי בכל מילי. וכן כתב הטור א"ח בסימן רמ"ב. לכך אם על ידי זה שקונים לכבוד שבת דגים מתייקר השער שפיר דמי לעשות תיקון שלא יקנו דגים כלל לכמה שבתות כדי שיוזלו:

וליכא למימר דשאני גבי קינים דיחדלו אחר כך לקנות אפי' אחד ויאכלו קדשים בטומאת הגוף כמו שפירש רש"י התם הוא דהוי משום עת לעשות לה' וגו' אבל גבי כבוד שבת כיון דפרנסת שבת אינן קצובין והקב"ה פורע הכל לא ימנעו מלקנות בשביל היוקר. וא"כ אין כאן עת לעשות לה' וגו'. הא לאו מילתא הוא דכשם דחיישינן בקינים שלא יקנו אפילו אחד מחמת היוקר הכי נמי איכא למיחש גבי שבת שעניינים לא יקנו לעולם דגים מחמת היוקר דודאי מי שיש לו ממון מצוי להוציא יכול להרבות להוצאת שבת לכבודו והקב"ה פורע לו. אבל עניינים שאין להם ממון מצוי כדי

להוציא הרבה לכבוד השבת היאך יהיו יכולים לקנות כיון שאין להם. ותדע שהרי אמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. ואם כן אם הדגים יתייקרו כל כך לא יוכלו העניים לעולם לכבד את השבת בדגים. לכך שפיר דמי לעשות תיקון שלא יקנו דגים כלל לכמה שבתות כדי שיוזלו ויוכלו אחר כך אפילו עניים לכבד את השבת בדגים והיינו עת לעשות לה' וגו'. כמו בקינים דרבן שמעון בן גמליאל דכריתות והוא מעין מה שאמרו מוטב שיחלל שבת אחד כדי שיקיים שבתות הרב' הנלע"ד כתבתי: +/הגה מבן המחבר/: ויש לדמות נמי להא דאיתא בגמרא גיטין דף מ"ה דאין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהן מפני תיקון העול' ומסיק ההם משום דוחקא דצבורא ולחד תירו' בתוספ' בהנזקין דף נ"ח בד"ה כל ממון וכו' א"נ וכו' אין פודין אפי' היכא דאיכא סכנות נפשות אם לא שהוא מופלג בחכמה וע"ש. גם יש להביא ראי' מהפקעת שער' ביום ה' ובלאו כל הני ראי' מוכ' דיכולים לתקן בשב ואל תעשה יכולים כל ב"ד ובית דין אפילו לעקור מה שהוא מדברי תורה מבואר בכמה דוכתין כדאיתא ביבמות פרק האשה:+